

**STRĂDANIILE LUI VASILE PÂRVAN PENTRU SALVAREA
ȘI RECUPERAREA OBIECTELOR PREȚIOASE
DIN MUZEUL NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI
PRECUM ȘI A PIESELOR ARHEOLOGICE
DIN DOBROGEA**

de **ALEXANDRU PAUNESCU**

Evenimentele politice ca și acțiunile militare care s-au derulat neîncetat după intrarea României la 14/27 august 1916 în război alături de Tripla Înțelegere (Franța, Anglia, Rusia etc.) sînt de altfel destul de bine cunoscute. Cu toate acestea, vom mai reaminti încă două evenimente din același an, cu consecințe am putea spune dramatice pentru țară. Primul, se referă la data de 6 octombrie, cînd armata germană, condusă de generalul Mackensen, ocupa Constanța, dînd posibilitatea armatei bulgare să măture resturile armatei ruse din Dobrogea și al doilea, ziua de 23 noiembrie cînd germanii au ocupat, după lupte grele, capitala țării.

Am făcut această scurtă incursiune istorică pentru a înțelege mai bine atmosfera atît de încordată care a determinat guvernul român să ia o serie de măsuri de securitate și de salvare a bunurilor celor mai de preț pe care le aveam. O primă măsură a fost luată la 20 noiembrie cînd guvernul și autoritățile încep retragerea în Moldova.

Din vîltoarea acestor evenimente nu putea scăpa, ca atîtea alte instituții și Muzeul Național de Antichități, aflat sub conducerea lui Vasile Pârvan.

În acea vară fierbinte a anului 1916, cei cîțiva arheologi ai muzeului, ca D. M. Teodorescu, H. Metaxa, G. G. Mateescu, Scarlat Lambrino, Paul Nicorescu, M. Doraș erau în plină campanie de săpături în Dobrogea (la Histria, Deveğikioi etc.). Pătrunderea armatelor germano-bulgare în această provincie îi obligă să întrerupă lucrările. Decretindu-se mobilizarea generală, aproape toți, cu excepția lui G. G. Mateescu, inapt militar datorită bolii, sînt concentrați. În luna noiembrie, V. Pârvan se refugiază în Moldova, locul său fiind luat în calitate de „locțiitor de director” de către prof. Ion Bogdan, pe atunci și prorectorul Universității. Acesta girează treburile muzeului pînă spre sfîrșitul lunii august

1918 cind Pârvan revine din Moldova. Cam în același timp se reîntorc din concentrare și ceilalți arheologi.

Revenind la perioada extrem de tulbure din vara anului 1916 — cînd o serie de mari valori din patrimoniul național ca și tezaurul Băncii Naționale trebuiau salvate spre a nu intra în mîna armatelor năvălitoare. — V. Pârvan a luat hotărîrea ca bunurile cele mai de preț ale M.N.A. să fie depuse în siguranță la Casa de Depuneri. De aici ele au fost transportate la Iași o dată cu întreg tezaurul Casei de Depuneri.

Operațiunea de împachetare a prețioaselor obiecte (în trei lăzi de lemn și una de fier) precum și de transportare la Casa de Depuneri a avut loc în cursul lunii august. Amintim doar în treacăt că suma la care a fost evaluat de către muzeu, tezaurul de la Pietroasa era de 3 000 000 lei aur¹. (fig. 1).

Pentru a avea o imagine cît mai clară asupra tuturor obiectelor de valoare ce părăseau, pentru o perioadă de 40 de ani (unele dintre ele nerevenind, se pare, nici acum), vitrinele frumosului Muzeu Național de Antichități, adăpostit în Palatul Universității, luînd astfel drumul Iașului și la scurtă vreme pe cel al Moscovei, vom prezenta mai jos un important document. Este vorba de adresa M.N.A. nr. 6 din 21 martie 1917 semnată de asistentul G. Mateescu către prorectorul Universității bucureștene, Ion Bogdănuț, la conținutul² (fig. 2) :

„La întrebarea Dvs. cu privire la obiectele care au fost luate din Muzeul nostru de la 15 August 1916 pînă astăzi, am onoarea a vă răspunde următoarele întemeiat pe declarațiile gardienilor noștri :

¹ Arh. MNA (= Arhiva Muzeului Național de Antichități al Institutului de Arheologie București) — dosarul cu inventarul obiectelor prețioase — oct. 1916, f. 8—12. Menționăm că toate documentele din acest articol păstrează ortografia originală a textului. Două adrese (copii — anexă bătute la mașină) semnate de V. Pârvan către directorul general al Casei de Depuneri. Ele poartă stampila MNA și semnătura indescifrabilă pentru conformitate (f. 8). Muzeul Național de Antichități din București.

Adresa nr. 173/19 August 1916

Domnule Director General,

Am onoarea a depune o ladă de fier conținînd *Tezaurul de la Pietroasa* și vă rog să binevoiți a-mi elibera cuvenita recipisă.

Valoarea, trei milioane.

Director, SS. V. Pârvan

Domnului Director General al Casei de Depuneri.

Adresa Nr. 174/20 August 1916

Domnule Director General,

Am onoarea a depune trei lăzi de lemn conținînd aurării și odoare bisericești din acest Muzeu, rugîndu-vă să-mi eliberați cuvenita recipisă.

Primiți...

Director, ss. V. Pârvan.

Domnului Director General al Casei de Depuneri.

² Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor prețioase, oct. 1916, f. 1. Sub semnătura asistentului G. Mateescu se află o notă (scrisă cu creionul roșu) avînd următorul conținut: Cele „7 (șapte) evang. slave au fost predate de către Academia Română și așezate în vitrina respectivă (mss. și tipărituri) în anul 1920“.

Într-o altă ciornă a adresei prezentate, sînt făcute unele adnotări pe margine. De pildă, la punctul 3 care se referă la cele patru planșe cu bijuterii de aur, se menționează: „printre care două cătărămi din Tezaurul de la Pietroasa, cat. p. 155“ (vezi Arh. MNA — dosar cu inventarul obiectelor, f. 5).

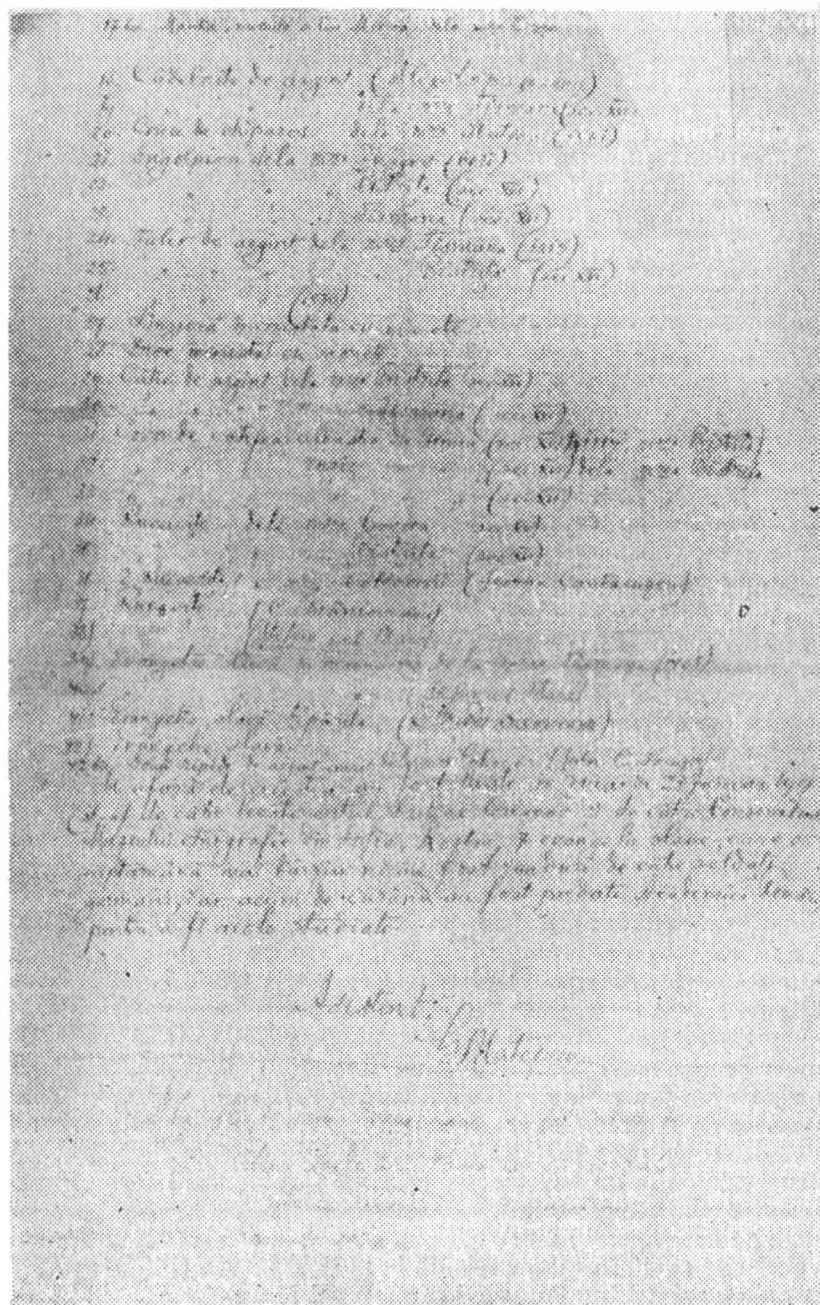

Fig. 2 a.

În luna August 1916 d. Director al Muzeului a dispus împachetarea în trei lăzi de lemn și o casă de fier, pentru a fi depuse în pivnițele Cassei de Depuneri, de unde apoi au fost transportate la Iași o dată cu tezaurul Cassei, a următoarelor obiecte socotite ca mai de preț din colecțiile noastre

1. Tezaurul de la Pietroasa
2. Tezaurul de la Turnu Măgurele (monete, inelare, 4 brățări, 1 riton)
3. Patru planșe cu bijuterii barbare de aur
4. Patru cruci de argint aurit de la m^{rea} Snagov, epoca lui Șerban Cantacuzen
5. Epitaf de la m^{rea} Cozia (1376) — (corect 1396 n.n.)
6. Epitaf de la m^{rea} Dobrovăț (1506)
7. Epitaf de la m^{rea} Slatina (1556)
8. Epitaf din epoca lui Mihai Viteazul
9. Epitaf de la Preda Buzescu
10. Epitrafir din epoca lui C-tin Brâncoveanu
11. 2 Epitrafire de la m^{rea} Cotroceni (Șerban Cantacuzen)
12. Epitrafir de la m^{rea} Dobrovăț (Ștefan cel Mare)
13. Epitrafir de la m^{rea} Bistrița (1521)
14. Epitrafir de la m^{rea} Govora (Radu cel Mare)
15. Cădelniță de argint în formă de clopotniță (sec. XV—XVI)
16. Cădelniță de argint în formă de chivot de la m^{rea} Bistrița (sec. XVI)
17. Cădelniță de argint de la m^{rea} Bistrița
- 17 bis. Mantia, numită a lui Mircea de la m^{rea} Cozia
18. Cădelniță de argint (Alex. Lăpușeanu)
19. Cădelniță de argint de la m^{rea} Tismana (sec. XVI)
20. Cruce de chiparos de la m^{rea} Slatina (1561)
21. Engolpion de la m^{rea} Snagov (1431)
22. Engolpion de la m^{rea} Bistrița (sec. XVI)
23. Engolpion de la m^{rea} Tismana (sec. XVI)
24. Taler de argint de la m^{rea} Tismana (1512)
25. Taler de argint de la m^{rea} Bistrița (sec. XVI)
26. Taler de argint (1570)
27. Lingură încrustată cu monete
28. Disc încrustat cu monete
29. Căție de argint de la m^{rea} Bistrița (sec. XVI)
30. Căție de argint de la m^{rea} Tismana (sec. XVI)
31. Covor de catifea albastră din Genua (sec. XVI, 1514, m^{rea} Bistrița)
32. Covor de catifea roșie din Genua (sec. XVI, de la m^{rea} Bistrița)
33. Covor de catifea roșie din Genua (sec. XVI)
34. Rucavițe de la m^{rea} Govora (sec. XV)
35. Rucavițe de la m^{rea} Bistrița (sec. XVI)
36. 2 Rucavițe de la m^{rea} Cotroceni (Șerban Cantacuzen)
37. Rucavițe (C. Brâncoveanu)
38. Rucavițe (Ștefan cel Mare)
39. Evanghelie slavă în manuscris de la m^{rea} Tismana (1405)
40. Evanghelie slavă în manuscris (Ștefan cel Mare)
41. Evanghelie slavă tipărită (C-tin Brâncoveanu)
42. Evanghelie slavă
- 42 bis. Două ripide de argint de la m^{rea} Cotroceni (Șerban Cantacuzen).

În afară de acestea au fost luate în ziua de 23 ianuarie 1917 de către locotenentul bulgar Oreșcov și de către Conservatorul Muzeului etnografic din Sofia, Rostov, 7 evanghelii slave care o săptămână mai târziu ne-au fost readuse de către soldați germani, iar acum de curând au fost predate Academiei Române pentru a fi studiate³.

Înainte de a prezenta odiseea atât a acestor valori de mare însemnatate pentru istoria noastră națională, cit și a întregului tezaur român, ne vom opri pe scurt asupra perioadei în care cunoscutul slavist a condus cu tact și înțelepciune destinele acestei instituții.

Răspunzînd la întrebările solicitate de către ministrul Instrucțiunii și Cultelor³ (fig. 3), Ion Bogdan își încheia memoriul său condiționînd răspunderea păstrării intacte a colecțiilor muzeului de prevederea în bugetul anului 1917—1918 a unei sume care să satisfacă măcar plata salariilor celor trei funcționari ai instituției⁴. Un răspuns asemănător

³ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 2. Este vorba de adresa Ministerului Instrucțiunii și Cultelor — Direcțiunea Învățămîntului secundar și superior, — cu nr. 1223/31 martie 1917, către prof. Ion Bogdan, în calitatea sa de locuitor de director al MNA.

⁴ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 3—3a. Ciorna copiei adresei nr. 9/1 aprilie 1917, expediată de Ion Bogdan Ministrului Instrucțiunii și Cultelor.

Domnule Ministru,

La adresa Dvs. cu nr. 1223/31 martie 1917 am onoarea a vă răspunde următoarele:

1) La cele 5 întrebări de la început:

Din Muzeul Naț. de Antichități cu a cărui supraveghere am fost însărcinat de Onor. Minister înainte de ocupația germană, dl. Director al Muzeului V. Pârvan, în zilele de 19 și 20 August 1916, în urma unui ordin verbal din partea d-lui Ministru al Instr. Publice a dispus transportarea unei case de fier și 3 lăzi de lemn cu căruța, conținînd următoarele obiecte mai de preț din Colecțiile Muzeului în pivnițele Cassei de Depuneri de unde au fost duse, pe cit am putut afla pînă acum, la Iași, odată cu tezaurul Cassei:

2) În legătură cu aceasta și potrivit ordinului D-voastră vă înaintăm totodată copiile nr. 173/19 August și 174/20 Aug. de pe adresele cu care Dl. V. Pârvan a înaintat lăzile la Cassa de Depuneri. Recipisele de primire au fost luate de Dl. Pârvan la plecarea sa în Moldova.

3) Cu privire la întrebarea de la subpunctul 7 adică la mețopele de Ia Adamclissi, ele au fost transportate din curtea Muzeului înainte de a se începe lucrările de construcție ale Facultății de Științe, în Parcul Carol, unde au fost așezate toate în jurul Palatului Artelor. Transportul lor a durat din Noembrie 1912 pînă în Martie 1913.

Răspunzînd acum la ultima Dvs. întrebare dacă îmi iau răspunderea de a păstra intact și nevătămat restul colecțiilor rămase în Muzeu, am onoarea a vă înștiința că nu pot face aceasta decît cu condiția ca în bugetului pe 1917/1918 din personalul Muzeului, și-așa destul de redus prin plecarea majorității funcționarilor în Moldova, să se prevadă cel puțin asistentul G. Mateescu, gardianul Ion Mihai precum și șeful gardian C. Ionescu care locuiește în Palatul Universității, într-o odaie de lîngă Muzeu; acești doi sînt cei mai vechi gardieni ai Muzeului.

Rămînerea lor este cu atît mai necesară acum cu cît Muzeul este deschis și este des vizitat de militari streini, cari zilnic vin în acest scop în număr însemnat.

Cu ocaziunea aceasta am onoarea a vă înștiința că într-o scrisoare trimisă tot astăzi d-lui Prof. dr. H. Braune am răspuns la toate informațiile ce le-a cerut de la mine asupra Muzeului și i-am spus că voi primi răspunderea pentru supravegherea mai departe a lui.

fi da Ion Bogdan și prof. dr. Heinz Braune, reprezentantul ocupantului german pe linie, credem, culturală⁵.

Așa cum am afirmat mai sus, nu vom intra însă în probleme de detaliu privind soarta nefericită a tezaurului român, aflat din luna decembrie 1916 la Iași, ci ne vom rezuma a oferi totuși cititorului unele date esențiale pentru a-și putea face o imagine cât mai clară asupra lui.

La propunerea ministrului finanțelor, Consiliul de Miniștri aproba la 12 decembrie 1916 transportarea în Rusia, din motive de siguranță a tezaurului Băncii Naționale, hotărîre ce survenea la o zi după ce ministrul Rusiei la Iași, generalul A. Mossoloff comunică ministrului nostru de finanțe că „este autorizat telegrafic să semneze protocolul relativ la încărcarea într-un tren special a tezaurului Băncii Naționale“, adăugînd că „guvernul rus garantează integritatea lui atît în timpul parcurusului cît și pe tot timpul cît depozitul va rămîne la Moscova“⁶.

Astfel, la 14/27 decembrie 1916 pleca din gara Iași spre Moscova primul transport ce consta dintr-un tren format din 13 vagoane care conțineau un total de 1738 casete reprezentînd stocul metalic de aur al Băncii Naționale a României, avînd o valoare de 314 580 456,84 lei aur. La aceste casete se mai adăugau încă două cu bijuteriile M.S. Reginei Maria, evaluate la 7 000 000 lei aur⁷. Cel de-al doilea transport, reprezentat de un tren compus din 24 de vagoane, se îndrepta spre Moscova în seara zilei de 27 iulie 1917, într-un moment în care începuse declanșarea marelui înceștări de la Mărășești. Trei din cele 24 de vagoane conțineau 188 de casete cu bunurile Băncii Naționale (aur efectiv, arhiva Băncii Naționale, titluri, efecte, depozite și alte valori) a căror valoare declarată era de 1 593 762 197,52 lei aur iar restul de 21 de vagoane erau încărcate cu bunurile Casei de Depuneri, cuprinzînd 1661 casete

⁵ Arh. MAN — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 4. Este vorba de copia scrisorii tradusă în limba română din germană, adresată prof. dr. Heinz Braune, București, str. Primăverii nr. 25; scrisoarea este înregistrată la MNA cu nr. 10/20 martie/2 aprilie 1917.

Stimate D-le Profesor,

În urma indicațiilor Ministerului Instrucțiunii și a scrisorii d-tră din 29 martie a.c., sint onorat să vă prezint în primul rînd lista alăturată a celor obiecte care au fost trimise la Iași din ordinul guvernului român înainte de ocuparea Bucureștiului și anume obiecte ale Muzeului Național transferate prin Cassa de Depuneri. Lista a fost redactată de către asistentul Muzeului, dl. G. Mateescu, în limba română, căci nu deținem o copie a listei pe care directorul Muzeului, dl. V. Pârvan, la vremea respectivă a comunicat-o probabil Cassei de Depuneri.

În al doilea rînd vă explic că Muzeul Național nu a suferit nici un fel de daune de la ocuparea orașului, cu excepția acestor obiecte și al celor șapte manuscrise slavone care au fost luate de locotenentul bulgar Oreșcov și care se află acum la Academia Română.

În al treilea rînd mă simt onorat să vă explic că voi prelua responsabilitatea unei paze în viitor a colecției în anumite condițiuni pe care astăzi le-am comunicat ministrului nostru.

Cu tot respectul,
Prof. I. Bogdan — Prorectorul
Universității din București.

⁶ M. Gr. Romașcanu, *Tezaurul Român de la Moscova*, București, 1934, p. 11—12.

⁷ Ibidem, p. 12—13.

unde se aflau bijuterii, tablouri, numerar și alte diferite obiecte prețioase provenite fie de la particulari, fie de la instituții private și publice, valoarea declarată a acestor bunuri fiind de 7 500 000 000 lei aur.

Recapitulând, la Kremlin se găseau deci, 3589 casete, conținând valori în sumă totală de 9 416 417 177,93 lei aur.

Așa cum pe bună dreptate menționa cunoscutul economist M. Gr. Romașcanu, adevărata valoare a bunurilor Casei de Depuneri unde se aflau valori inestimabile din patrimoniul nostru național — cum erau o parte din Arhivele Statului, odoarele mănăstirești din Moldova și Muntenia, excepționalele colecții ale Academiei Române (tezaure, monede antice, medievale, medalii, numeroase documente originale), precum și cele mai prețioase piese ale Muzeului Național de Antichități — toate acestea reprezentau o cifră mult mai mare decât cea amintită, deoarece existau obiecte unice care niciodată nu pot fi evaluate ⁸.

Vom trece acum la partea a doua a istoriei acestui tezaur și anume la eforturile făcute pentru restituirea lui, eforturi care, din nefericire, au fost zadarnice, întrucât în țară n-a revenit, așa cum vom vedea, decât o infimă parte din el.

Primul efort a fost făcut de colonelul canadian Joe Boyle și căpitanul englez George Hill, care în decembrie 1917 nu reușesc să aducă la Iași nici obiecte de aur și nici bijuteriile coroanei regale, ci numai hîrtie albă filigranată și bancnote (2 504 961 bilete în valoare de 57 425 697 lei) ⁹.

Cel de-al doilea efort a fost făcut pe cale diplomatică.

La 18 ianuarie 1919 se deschidea la Paris Conferința de Pace. La peste două luni de la deschiderea ei, mai exact la 8 aprilie, delegatul Băncii Naționale, G. Danielopol aducea în discuție în fața Comisiei Reparațiunilor problema tezaurului român. Din păcate, această comisie ajungea la concluzia că transportul tezaurului la Moscova nefiind consecința directă a războiului, România nu putea ridica nici o pretenție asupra fostelor sale inamice.

Eșuînd această acțiune, guvernul român supune în aprilie 1922 problema tezaurului, Conferinței Economice Internaționale de la Genua care hotărăște prin cea de-a XIII-a clauză că „Guvernul sovietic rus va restitui guvernului român valorile depozitate la Moscova” ¹⁰.

După cum s-a văzut, hotărîrea de la Genua nu a avut nici un ecou în Kremlinul lui Stalin.

Pentru recuperarea prețioaselor obiecte aflate la Moscova, s-au făcut mai multe intervenții și din partea conducerii M.N.A., atît de către Vl. Pârvan cît și de succesorii săi. În acest sens amintim scrisoarea lui

⁸ *Ibidem*, p. 24—30; Ioan Oprea, *Aventura tezaurului istoric al României*, în *Revista Muzeelor*, 3—4, 1990, p. 59—63. După autor „trenul băncilor” cu cele 183 de lăzi a plecat din Iași la 28 iulie 1917 sosind la Moscova în seara zilei de 3 august. Ministrul Instrucțiunii de atunci, I. G. Duca îl desemna pe Al. Lapedatu în calitate sa de secretar al Comisiei Monumentelor Istorice, drept responsabil al acestui transport avînd ca adjuncți pe profesorii G. Popa-Lisseanu și G. Nedîglu (cf. *Jurnalul de la Moscova* al cunoscutului istoric, în Al. Lapedatu, *Scrisori alese*, ediție îngrijită cu note și introducere de I. Oprea, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 232—318).

⁹ M. Gr. Romașcanu, *op. cit.*, p. 73—79.

¹⁰ *Ibidem*, p. 88 și 98.

Ion Andrieșescu din 1929 adresată lui Nicolae Iorga care trebuia să plece în curînd la Congresul Comitetului Internațional al Istoricilor de la Veneția. Marele istoric era rugat să intervină cu toată autoritatea sa pe lângă subnumitul Comitet, în vederea luării sub auspiciile sale a recuperării colecțiilor aflate la Moscova¹¹. De asemenea, în iulie 1941, la nici o lună de la intrarea României în război, conducerea M.N.A. adresa Ministerului Culturii Naționale și Cultelor — Direcțiunea Artelor, un memoriu prin care solicita recuperarea obiectelor din vechiul patrimoniu duse în Rusia¹².

După aproape 40 de ani de la trimiterea tezaurului nostru la Moscova, în iunie 1956, guvernului imperiului sovietic post stalinist anunță cu tam-tam ca pe un „suprem act de mărinimie și frăție”, dar în realitate de cea mai josnică demagogie tipic comunistă, restituirea unei infime părți din acest tezaur¹³.

Colecțiile cu obiectele restituire au format obiectul atît al unei expoziții deschisă în luna august 1956 la Muzeul de Artă al Republicii cît și al unor studii realizate de un grup de distinși cercetători publicate în anul 1958 în volumul *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*

Ceea ce ne preocupă în privința identificării obiectelor, este confruntarea fișelor (cite s-au mai păstrat, întocmite în grabă în 1916) ale pieselor trimise de muzeu cu originalele revenite în țară, atît a obiectelor ce constituiau tezaurul antic¹⁴ cît și al celor din fostul patrimoniu M.N.A.

În ceea ce privește tezaurul antic, putem spune că atît tezaurul de la Turnu Măgurele (format din cinci manșoane cilindrice de aur, unul lucrat din electrum de forma unui butoiș, un cilindru de aur mult mai mic, un inel de buclă și 419 inele mici de aur), cît și tezaurul de la Pietroasa (compus din 12 piese în aur masiv și piese încrustate cu pietre prețioase, în greutate totală de 18,7975 kg), precum și rhytonul de

¹¹ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 30 și f. 31 (vezi copiile adreselor nr. 42 și 46/3 mai 1929, f. 30) și copia adresei nr. 25/21 februarie 1931 (f. 31).

¹² Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 32. Memoriul semnat de H. Metaxa (pentru Director) poartă nr. 329/12 iulie 1941.

¹³ Comisia guvernului român care a plecat la Moscova spre a lua în primire pîrticica de tezaur, a fost condusă de acad. Mihai Ralea. Cu această ocazie, istoricul și criticul de artă, George Oprescu, care a făcut parte din comisie, ne oferă o serie de informații interesante. El ne spune că tezaurul expus în cîteva săli, le-a fost prezentat de către generalul Vedenin, comandantul Kremlinului. Acesta le-a precizat că tezaurul expus cuprindea 33 kg de aur, 690 kg de argint, 12.12 carate de briliante, 30,03 carate de rubine, 184,55 carate de smaralde precum și 1350 tablouri.

Astfel, colecția care a revenit în țară conținea, după acad. George Oprescu: 39 320 piese, dintre care, aproximativ 35 000 de monede și medalii, 1 350 de tablouri (picturi, gravuri și desene, din care 120 sînt iscălite de Grigorescu) „iar restul, cam 2 500 obiecte de orfevrerie medievală și broderii liturgice, icoane și stofe datînd din secolul al XIV-lea cînd se fundează primele state bine organizate românești pînă la finele secolului al XVIII-lea”. Altfel spus, tezaurul era constituit din trei mari grupe: monedele și tezaurul de la Pietroasa, arta medievală, arta modernă și contemporană (vezi George Oprescu, *Introducere la volumul Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București 1958, p. 10—11).

¹⁴ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor, f. 13 (fișe întocmite de H. Metaxa).

la Poroina de argint aurit, au reintrat în patrimoniul M.N.A.¹⁵ ca ulterior să fie cedate de Institutul de Arheologie, Muzeului Național de Istorie a României.

Asupra celorlalte obiecte (bisericești, țesături, manuscrise etc.) aparținând cîndva Muzeului Național de Antichități, nu ne putem pronunța în ce măsură ele au revenit integral sau nu în țară, deoarece, o dată cu anul 1956 ele n-au mai reintrat în patrimoniul acestei instituții, ci în cel al Muzeului Național de Artă.

Totuși, confruntînd fișele însoțite de fotografii ale acestor obiecte publicate în lucrarea arhitectului Spiridon Cegăneanu¹⁶, cu obiectele revenite — descrise și ilustrate în articolele specialiștilor Teodora Voinescu¹⁷, Corina Nicolescu¹⁸, M. A. Musicescu¹⁹, E. Lăzărescu și I. R. Mircea²⁰, — nu am putut realiza decît o identificare parțială a lor.

În cea de a doua parte a expunerii noastre vom căuta să prezentăm cît mai succint soarta, din păcate destul de nefericită, pe care au avut-o atît clădirile care adăposteau expozițiile arheologice și chiar instrumentele necesare săpăturilor din cetățile antice cercetate sau în curs de cercetare, cît și îndeosebi, numeroasele piese arheologice de mare valoare științifică descoperite la Tomis, Ulmetum, Histria, Callatis și Tropaeum.

Aminteam în introducere că în octombrie 1916 Dobrogea este ocupată de armatele germano-bulgare.

Despre dimensiunile pierderilor ca urmare a acestei ocupații aflăm atît din memoriul lui Vasile Pârvan către Ministerul Instrucțiunii Publice din 1/14 noiembrie 1918²¹. (fig. 4), cît și din adresa nr. 1/1 ianuarie

¹⁵ Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *Tezaurule antice*, în vol. *Studii asupra tezaurului...*, p. 36—56.

¹⁶ Spiridon Cegăneanu, *Obiecte bisericești (Secțiunea Eclesiastică)*, Muzeul Național de Antichități, București, 1911, p. 1—66.

¹⁷ Teodora Voinescu, *Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 57—115.

S-au identificat prin imaginile foto opt piese: 2 cadelnițe (una de la mrea Tismana și alta de la mrea Bistrița), ferecătura de la Nicodim. 1405, de la mrea Tismana, două panaghiere (unul de la Tismana și altul de la Bistrița) și un taler de la Neagoe Basarab, 1514, de la Tismana.

¹⁸ Corina Nicolescu, *Broderiile din Țara Românească în secolele XIV—XVIII*, în același volum..., p. 117—148.

S-au identificat fotografiile a șase obiecte: un epitaf de la mrea Cozia din 1396, un epitrahil (epitrafal) dăruit mănăstirii Bistriței la 1521, trei țesături (covoare) italiene din sec. XV—XVI fe la mrea Bistrița (unul din ele dăruit în 1514 de Neagoe Basarab) și o rucaviță (mînecuțe) din sec. XVI de la mrea Bistrița.

¹⁹ M. A. Musicescu, *Broderia din Moldova în veacurile XV—XVIII*, în același volum, p. 149—171. S-au identificat prin imaginile foto trei piese: două epitafe (unul de la Dobrovăț, 1506 și altul de la mrea Slatina, 1556), și un epitrahil de la Dobrovăț.

²⁰ E. Lăzărescu și I. R. Mircea, *Manuscrisele*, în același volum, p. 211—232. Se pare că numai două manuscrise din cele nouă amintite de autori s-au identificat: evangheliarul lui Nicodim (1404—1405) de la Tismana, care credem că este același cu „evanghelia slavă în manuscris de la mrea Tismana (1405)” înscrisă la nr. 39 pe lista-tezaur MNA și evangheliarul de la Bistrița, 1502 care apare pe lista-tezaur MNA la nr. 40 sub denumirea de „evanghelie slavă în manuscris (Ștefan cel Mare)”.

²¹ Prezentăm în întregime punctul 2 (cu toate subpunctele a-f) ale acestui memoriu, semnat de V. Pârvan, păstrat în copie-cionră și care poartă nr. 103 din 1/14 noiembrie 1918 (vezi Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 24—25).

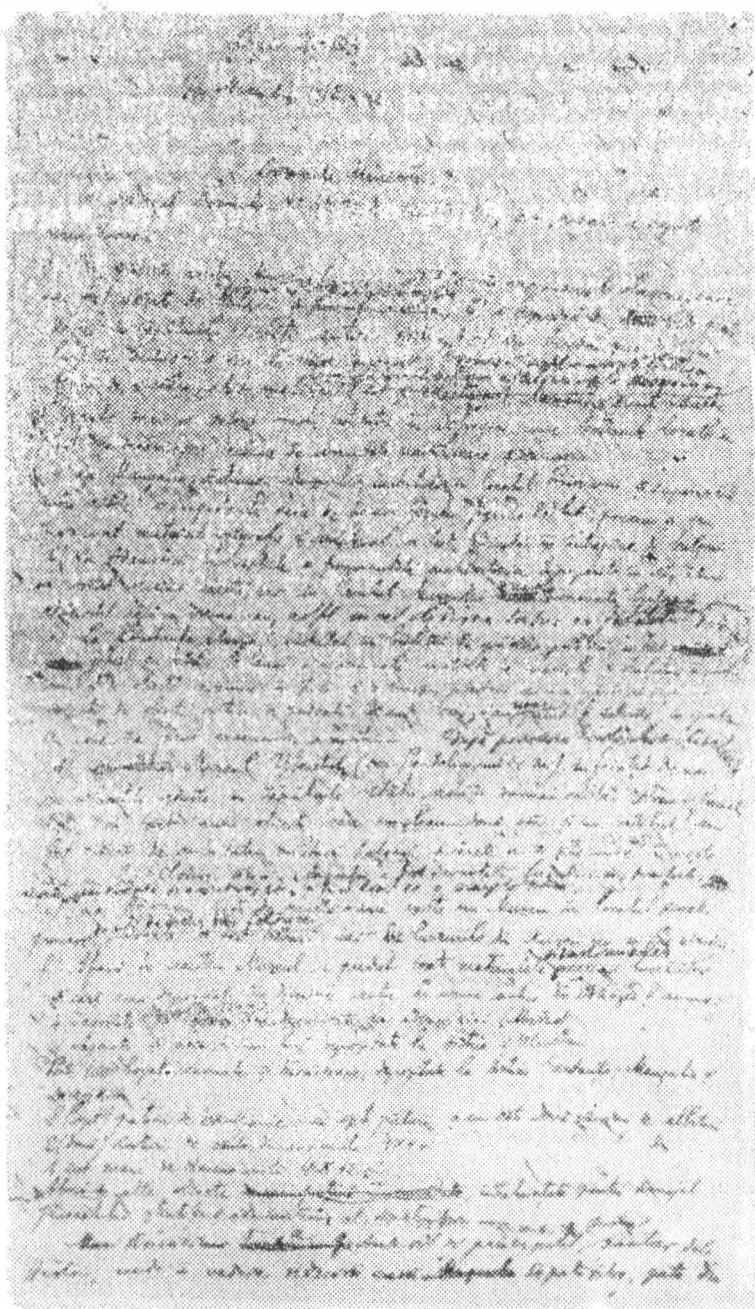

Fig. 4. Copia-ciornă a memoriului nr. 103 din 1/14 noiembrie 1918 adresat de Vasile Pârvan către ministru (a se vedea subpunctele a-f).

14) A vedea ce fel de om (sau mai mult
 de desigur, de om) înțelegându-se că
 legea de pe lângă chipul lui Antichității
 va trebui să fie făcută în așa fel să
 de toate cele puse, dar cu o ca
 noastră de aproape un de om de om
 ra dintr-un punct de vedere, având o de om de om de om
 capăt.

15)

16)

Fig. 4 b

1919²² către aceiași minister, însoțită de tabelele pagubelor materiale și științifice suferite de secțiunile locale ale Muzeului Național de Antichități de pe urma armatelor năvălitoare.

Domnule Ministru,

La ordinul D.voastră nr. 44073 din 12 Nov. 1918 am onoarea a vă raporta următoarele :

2) Pagube mari a suferit această Instituție în Dobrogea, unde secțiunile locale au fost cu desăvârșire distruse de armatele năvălitoare și anume :

a) La Mangalia, Secțiunea Muzeului instalată în localul Primăriei și cuprinzând între altele o importantă serie de tipare pentru figurine de lut, precum și un însemnat material epigrafic și sculptural a fost ridicată în întregime de bulgari.

b) La Adamclissi inscripțiile și fragmentele arhitectonice descoperite în săpături au avut aceeași soartă, iar în localul Muzeului de acolo armata bulgară și-a adăpostit câțeva vreme caii, astfel încât clădirea trebuie să fie cu totul deteriorată.

c) La Constanța, Muzeul instalat în bufetul din grădina publică a fost jefuit total. Pe lângă o însemnată cantitate de inscripții și sculpturi în piatră cum și de obiecte ceramice, de sticlă și de bronz, jefuitorii au mai găsit aici și colecții de obiecte antice de podoabe, de aur care după povestirea directorului secției locale n-au mai putut fi salvate în graba cu care s-a făcut evacuarea orașului.

d) Muzeul Ulmetum (com. Pantelimonul de Sus), înființat de noi cu obiectele găsite în săpăturile Cetății, astăzi nu mai există. Avem informații sigure că toate aceste obiecte (care umpleau două odăi și un vestibul) au fost ridicate de autoritatea militară bulgară și cărate nu se știe unde în niște care cu boi. Clădirea iarăși a Muzeului a fost devastată luându-i-se ferestrele, ușile, pardoseala de scindură etc. și fiind lăsată ca o simplă ruină.

e) La Hârșova încă de multă vreme exista un Muzeu în localul școlii primare de sub direcția d-lui Cotovu. Școala a fost distrusă iar de lucrurile din Muzeu nu se știe nimica.

f) Afară de acestea, Muzeul a pierdut toate materialele și instrumentele necesare lucrărilor și care erau depozitate în diferitele centre cu urme antice din Dobrogea și anume : 4 vagoane Decauville, 244 m. șină depozitate la Devegikioi (Abrittus), 14 vagoane și circa 2 km șină depozitate la Histria și Ulmetum. Peste 100 lopeți, casmale și tarnăcoape depozitate la Histria, Constanța, Mangalia și Devegikioi, 8 (opt) paturi de campanie cu opt pățuri și cu câte două rinduri de albutiri, 2 (două) corturi de dimensiunile 4x5 m, 1 cort mare de dimensiunile 4x12 m.

În afară de acestea o sumă de alte obiecte întrebuințate pentru menajul personalului științific și administrativ al săpăturilor.

Mari stricăciuni a suportat și principalul nostru șantier da la Histria unde în vederea ridicării casei săpăturilor gata din piatră până la înălțimea pragului inferior al ferestrelor, la data de 14 august 1916 se cărase tot materialul trebuitor pentru a fi sfârșită, adică olane, cărămidă, var, nisip, piatră, lemnărie etc.

De asemenea, toată lemnăria lucrată (uși, ferestre etc.), era gata la Constanța la tâmplarul Andrei Ionescu.

Calătorii care au fost pe acolo (i.s. arhiepiscopul . . . . . în special) n-au mai văzut nimic acolo : nici material de clădire, nici material arheologic nou descoperit de noi și care ca și la Ulmetum pare a fi fost de asemenea furat.

În special în chestiunea casei de la Histria subsemnatul personal se află descoperit întrucât făcusem plăți din banii mei în vederea fondului de 15 000 lei ce mi se acordase de Comisia Monumentelor Istorice în vara anului 1916 pentru clădirea casei săpăturilor de la Histria, fond care a rămas total neridicat de mine, întrucât la mobilizarea fiind și eu chemat la serviciul militar ca voluntar invitat de Ministerul de Război nu m-am mai putut ocupa de chestiunea acelor sume.

O evaluare în bani a pagubelor totale științifice și de material ce ni s'a făcut în Dobrogea de armatele năvălitoare, nu se va putea face precis decât la fața locului. Din cele expuse mai sus Domnia Voastră poate însă vedea că ele sînt foarte însemnate și despăgubirea serviciului săpăturilor arheologice de pe lângă Muzeul de Antichități va trebui să fie făcută ținîndu-se seama de toate aceste pierderi, dacă nu e ca munca noastră de aproape un deceniu acolo să rămîie pierdută, avînd a se lua totul de la capăt.

²² Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 20 (ciornă-copie nr. 1/1 Ianuarie 1919 către ministrul Instrucțiunii Publice).

Aceste tabele trebuiau să servească la formularea pretențiilor de despăgubire și restituire a tuturor bunurilor ce urmau a se face.

Nu vom insista asupra Fișei A a tabelului anexă de la adresa menționată, deoarece ea se referă integral la construcții, materiale și unelte, fie ridicate, fie distruse sau devastate de către armata bulgară în timpul ocupației²³.

Dar, ceea ce ne interesează în mod special, sînt materialele arheologice ridicate de aceeași armată de ocupație de la cetățile Tomis, Ulmetum, Histria, Callatis, Tropaeum — și transportate ilegal în Bulgaria.

Pentru a avea o imagine cît mai exactă asupra acestor piese, unele dintre ele, inestimabile valori științifice, ne îngăduim să prezentăm integral Fișa B a tabelului-anexă²⁴ (fig. 5—6).

„I. De la Muzeul din Constanța“

1. Cele 64 bucăți epigrafice (inscripții) și sculpturale antice descrise în studiul „Monumente inedite din Tomis“ în Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice, fasc. 28, 29, 30.
2. O colecție de 12 vase mari de lut
3. Idem, vase mici de lut ars
4. O colecție de c. 30 vase mici de sticlă
5. O serie de 50 lămpi antice de lut ars
6. O tavă mare și trei vase mici de bronz
7. O serie de 12 figurine și obiecte mici de bronz
8. Un lanț, două tortițe și nouă obiecte de podoabă, toate din aur (un mormînt).

²³ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 14—16.

În fișa A. a tabelului, pagubele la care ne referim sînt enumerate astfel : I Muzeu regionale (1 — Pantelimonul de Sus, 2 — Constanța, 3 — Caransuf 'Histria), 4 — Adamclissi). Se referă la devastarea caselor muzeale.

II Material rulant de construcție și instrumente. Sînt prezentate pe cetăți : Ulmetum, Histria, Callatis, Tropaeum și Abrittus (identificată atunci ca fiind cetatea de la Deveghichioi), toate materialele ridicate de ocupanți și anume : vagonete Decauville, șine metalice, macazuri, „trenuri“ cu roți de oțel montate pe osii, tirnăcoape, casmale, lopeți, jaloane etc., iar pentru Histria (10 000 cărămizi, 5 000 olane, 1,474 m³ scindură, 10 000 kg var, 20 kg cuie) ;

III Mobilier și gospodărie pentru personalul științific-administrativ și de pază. Aceste materiale se referă la pînze de cort, paturi, cearșafuri, prosoape, tacîmuri, scaune, etajere, dulapuri, vitrine, birou și altele furate din magazinele de la Histria (Indeosebi), Ulmetum și Constanța.

Valoarea tuturor pagubelor enumerate în tabelul — fișa A este indicată la vechiul preț la 60 238 lei iar la prețul „actual“ (adică la cel din noiembrie 1918) la 397 850 lei.

Despre devastarea acestor muzee, inclusiv al celui de la Hirșova (creat din inițiativa personală a lui M. Cotovu) vezi și Radu Vulpe, *Muzeul Național de Antichități*, în *Boabe de Griu*, an 1, nr. 3, 1930, București, p. 5—6 ; Z. Covacef, M. Mihail, A. Pop și A. V. Rădulescu, *Le Musée d'histoire Nationale et Archéologie de Constanza*, în *Pontica*, 12, 1979, p. 27.

²⁴ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 17—19. Filele 17—19 reprezintă ciornele după care s-a copiat Fișa B de pe f. 17. În partea de sus, stînga, a.f. 18 s-a făcut ulterior următoarea notare semnată de Ion Nestor : „Găsită în moștenirea H. Metara. La dosarul „Colecțiile Muzeului“. 28.X.1944“. Fișa B, la care ne referim, poartă următorul titlu : „Materiale arheologice luate de Bulgari și pe care trebuie să le aducă înapoi la locul de unde au fost ridicate“.

- [illegible]

1. *Staphylococcus aureus* (Gram positive) - 1000

2. O encargo de calar a s'cupação do local para a construção do edifício
anexo ao 1.º e 2.º e 3.º e 4.º e 5.º e 6.º e 7.º e 8.º e 9.º e 10.º e 11.º e 12.º e 13.º e 14.º e 15.º e 16.º e 17.º e 18.º e 19.º e 20.º e 21.º e 22.º e 23.º e 24.º e 25.º e 26.º e 27.º e 28.º e 29.º e 30.º e 31.º e 32.º e 33.º e 34.º e 35.º e 36.º e 37.º e 38.º e 39.º e 40.º e 41.º e 42.º e 43.º e 44.º e 45.º e 46.º e 47.º e 48.º e 49.º e 50.º e 51.º e 52.º e 53.º e 54.º e 55.º e 56.º e 57.º e 58.º e 59.º e 60.º e 61.º e 62.º e 63.º e 64.º e 65.º e 66.º e 67.º e 68.º e 69.º e 70.º e 71.º e 72.º e 73.º e 74.º e 75.º e 76.º e 77.º e 78.º e 79.º e 80.º e 81.º e 82.º e 83.º e 84.º e 85.º e 86.º e 87.º e 88.º e 89.º e 90.º e 91.º e 92.º e 93.º e 94.º e 95.º e 96.º e 97.º e 98.º e 99.º e 100.º e 101.º e 102.º e 103.º e 104.º e 105.º e 106.º e 107.º e 108.º e 109.º e 110.º e 111.º e 112.º e 113.º e 114.º e 115.º e 116.º e 117.º e 118.º e 119.º e 120.º e 121.º e 122.º e 123.º e 124.º e 125.º e 126.º e 127.º e 128.º e 129.º e 130.º e 131.º e 132.º e 133.º e 134.º e 135.º e 136.º e 137.º e 138.º e 139.º e 140.º e 141.º e 142.º e 143.º e 144.º e 145.º e 146.º e 147.º e 148.º e 149.º e 150.º e 151.º e 152.º e 153.º e 154.º e 155.º e 156.º e 157.º e 158.º e 159.º e 160.º e 161.º e 162.º e 163.º e 164.º e 165.º e 166.º e 167.º e 168.º e 169.º e 170.º e 171.º e 172.º e 173.º e 174.º e 175.º e 176.º e 177.º e 178.º e 179.º e 180.º e 181.º e 182.º e 183.º e 184.º e 185.º e 186.º e 187.º e 188.º e 189.º e 190.º e 191.º e 192.º e 193.º e 194.º e 195.º e 196.º e 197.º e 198.º e 199.º e 200.º e 201.º e 202.º e 203.º e 204.º e 205.º e 206.º e 207.º e 208.º e 209.º e 210.º e 211.º e 212.º e 213.º e 214.º e 215.º e 216.º e 217.º e 218.º e 219.º e 220.º e 221.º e 222.º e 223.º e 224.º e 225.º e 226.º e 227.º e 228.º e 229.º e 230.º e 231.º e 232.º e 233.º e 234.º e 235.º e 236.º e 237.º e 238.º e 239.º e 240.º e 241.º e 242.º e 243.º e 244.º e 245.º e 246.º e 247.º e 248.º e 249.º e 250.º e 251.º e 252.º e 253.º e 254.º e 255.º e 256.º e 257.º e 258.º e 259.º e 260.º e 261.º e 262.º e 263.º e 264.º e 265.º e 266.º e 267.º e 268.º e 269.º e 270.º e 271.º e 272.º e 273.º e 274.º e 275.º e 276.º e 277.º e 278.º e 279.º e 280.º e 281.º e 282.º e 283.º e 284.º e 285.º e 286.º e 287.º e 288.º e 289.º e 290.º e 291.º e 292.º e 293.º e 294.º e 295.º e 296.º e 297.º e 298.º e 299.º e 300.º e 301.º e 302.º e 303.º e 304.º e 305.º e 306.º e 307.º e 308.º e 309.º e 310.º e 311.º e 312.º e 313.º e 314.º e 315.º e 316.º e 317.º e 318.º e 319.º e 320.º e 321.º e 322.º e 323.º e 324.º e 325.º e 326.º e 327.º e 328.º e 329.º e 330.º e 331.º e 332.º e 333.º e 334.º e 335.º e 336.º e 337.º e 338.º e 339.º e 340.º e 341.º e 342.º e 343.º e 344.º e 345.º e 346.º e 347.º e 348.º e 349.º e 350.º e 351.º e 352.º e 353.º e 354.º e 355.º e 356.º e 357.º e 358.º e 359.º e 360.º e 361.º e 362.º e 363.º e 364.º e 365.º e 366.º e 367.º e 368.º e 369.º e 370.º e 371.º e 372.º e 373.º e 374.º e 375.º e 376.º e 377.º e 378.º e 379.º e 380.º e 381.º e 382.º e 383.º e 384.º e 385.º e 386.º e 387.º e 388.º e 389.º e 390.º e 391.º e 392.º e 393.º e 394.º e 395.º e 396.º e 397.º e 398.º e 399.º e 400.º e 401.º e 402.º e 403.º e 404.º e 405.º e 406.º e 407.º e 408.º e 409.º e 410.º e 411.º e 412.º e 413.º e 414.º e 415.º e 416.º e 417.º e 418.º e 419.º e 420.º e 421.º e 422.º e 423.º e 424.º e 425.º e 426.º e 427.º e 428.º e 429.º e 430.º e 431.º e 432.º e 433.º e 434.º e 435.º e 436.º e 437.º e 438.º e 439.º e 440.º e 441.º e 442.º e 443.º e 444.º e 445.º e 446.º e 447.º e 448.º e 449.º e 450.º e 451.º e 452.º e 453.º e 454.º e 455.º e 456.º e 457.º e 458.º e 459.º e 460.º e 461.º e 462.º e 463.º e 464.º e 465.º e 466.º e 467.º e 468.º e 469.º e 470.º e 471.º e 472.º e 473.º e 474.º e 475.º e 476.º e 477.º e 478.º e 479.º e 480.º e 481.º e 482.º e 483.º e 484.º e 485.º e 486.º e 487.º e 488.º e 489.º e 490.º e 491.º e 492.º e 493.º e 494.º e 495.º e 496.º e 497.º e 498.º e 499.º e 500.º e 501.º e 502.º e 503.º e 504.º e 505.º e 506.º e 507.º e 508.º e 509.º e 510.º e 511.º e 512.º e 513.º e 514.º e 515.º e 516.º e 517.º e 518.º e 519.º e 520.º e 521.º e 522.º e 523.º e 524.º e 525.º e 526.º e 527.º e 528.º e 529.º e 530.º e 531.º e 532.º e 533.º e 534.º e 535.º e 536.º e 537.º e 538.º e 539.º e 540.º e 541.º e 542.º e 543.º e 544.º e 545.º e 546.º e 547.º e 548.º e 549.º e 550.º e 551.º e 552.º e 553.º e 554.º e 555.º e 556.º e 557.º e 558.º e 559.º e 560.º e 561.º e 562.º e 563.º e 564.º e 565.º e 566.º e 567.º e 568.º e 569.º e 570.º e 571.º e 572.º e 573.º e 574.º e 575.º e 576.º e 577.º e 578.º e 579.º e 580.º e 581.º e 582.º e 583.º e 584.º e 585.º e 586.º e 587.º e 588.º e 589.º e 590.º e 591.º e 592.º e 593.º e 594.º e 595.º e 596.º e 597

W. P. La Haye and his Memorabilia

1. 13. *incomplet* și *incomplet* de *incomplet* *incomplet*
2. *incomplet* *incomplet* *incomplet* *incomplet*
3. *incomplet* *incomplet* *incomplet*
4. *incomplet* *incomplet* *incomplet* *incomplet*
5. *incomplet* *incomplet* *incomplet*
6. *incomplet* *incomplet* *incomplet*
7. *incomplet* *incomplet* *incomplet* *incomplet*
8. *incomplet* *incomplet* *incomplet* *incomplet*
9. *incomplet* *incomplet* *incomplet*
10. *incomplet* *incomplet* *incomplet*
11. *incomplet* *incomplet* *incomplet* *incomplet*
12. *incomplet* *incomplet* *incomplet* *incomplet*

5. Let's Hangel die Schone Chöre

1. 32 locuri: 10 generale, 20 speciale de 20 pîni 100000 în: 1000000 de
pîni din colectia de anticariat, a cîntarului din, 1000000 de 1913
2. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
3. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
4. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
5. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
6. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
7. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
8. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
9. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913
10. 1000 de 15 pîni: 1000000 de anticariat din 1000000 de 1913

Fig. 5 a

Haben

De la muzic la Adamuliv.

1. 11 monumente sculpturale dinia la jaf. de la care in alta comunitate de pichet de solisti se anticipea arhaicilor de la Adamuliv din 1918.
2. Tine de la muzic la muzic de la muzic.
3. In multe muzic muzic de la muzic de la muzic.
4. 2 muzic muzic de la muzic.
5. In multe muzic muzic de la muzic de la muzic.

La muzic Adamuliv la muzic de la muzic.

Fig. 6 b

9. Colecția de monete antice de bronz și argint, c. 500 bucăți
10. Arhiva Secțiunii împreună cu inventarul detaliat al Colecțiunilor și cu cărțile și revistele de specialitate.

II. De la Muzeul Cetății Ulmetum (Pantelimonul de Sus — jud. Constanța) (Catalogul amănunțit publicat de V. Pârvan în „Cetatea Ulmetum“, III, p. 27 și urm.)

1. 33 inscripții și sculpturi antice
2. 23 rîșnițe și fragmente de rîșnițe antice de piatră
3. 2 piulițe de piatră
4. 5 teici
5. 2 fragmente de candelabre de piatră
6. 73 vase și fragmente de vase de lut
7. 10 olane mari de acoperiș
8. 11 cărămizi mari
9. 18 suporturi de cupe de sticlă și alte fragmente de sticlă
10. 11 lămpi de lut
11. 8 fusaiole de lut
12. O aplică de bronz
13. 12 obiecte de fier
14. 5 coarne de cerb
15. 2 capace de lut
16. O colecție de ghiulele de piatră
17. 10 fragmente diferite de lut, sticlă și os.

III. De la Cetatea Histria (Caranasuf — jud. Constanța)

A. Obiecte ascunse de noi în pămînt cu ocazia evacuării și arătate apoi dușmanului de Bulgarii din Caranasuf.

1. 38 inscripții descoperite în prima campanie de săpături și descrise de noi în comunicarea făcută Academiei Române : Histria IV
2. 10 monumente epigrafice descoperite în campania din 1916, încă inedite
3. O statuie bărbătească de marmoră, fără cap
4. Un cap de marmoră a lui Apollo, mărime colosală
5. Un frumos relief de marmoră : Apollo într-un car tras de doi cai
6. 20 fragmente sculpturale de piatră și de marmoră
7. 10 amfore de diferite mărimi
8. O mare cantitate de fragmente ceramice
9. O serie de lămpi de lut
10. O serie de obiecte de fier
11. O serie de fragmente de mozaic și placaj de marmoră găsite la băi
12. 6 chipuri mari, care au fost distruse pe loc, neputîndu-se căra.

B. Obiecte încastrate în zid și lăsate de noi acolo, scoase de Bulgari și duse cu ei.

1. O inscripție pe marmoră neagră din sec. IV a. Chr.
2. O inscripție de calcar de o importanță deosebită pentru împrejurările politico-economice ale regiunii din sec. I d. Chr.

IV. De la Muzeul din Mangalia :

1. 12 inscripții și fragmente de inscripții grecești și latine
2. O frumoasă stelă funerară de marmoră cu relief zugrăvit
3. O serie de capitele de marmoră
4. Un sarcofag mare, un capac de sarcofag din curtea Subprefecturii
5. O friză cu ghirlande și bucrani
6. 6 ulcioare de lut cu toarte șampilate
7. 10 tăblii de *caucelli* de marmoră (în mai multe fragmente) găsite în săpături
8. 3 bucăți de mozaic de marmoră cu încrustații de pastă colorată, găsite în săpături
9. 15 capiteli creștine de marmoră, găsite în săpături
10. Un mare capitel corintic de marmoră, găsit în săpături
11. Fragmentul unei statuete de marmoră : partea inferioară a unei Victorii alergând, găsit în săpături
12. Mai multe fragmente ornamentale de marmoră, găsite în săpături.

V. De la Muzeul din Adamclissi

1. 49 bucăți sculpturale, descrise de dl. G. Murnu, în studiul „Monumente de piatră din colecția de antichități a Muzeului din Adamclissi”, Buc., 1913.
2. O serie de 15 fragmente de inscripții din care 7 inedite
3. Mai multe capitele creștine de la basilica de marmoră
4. 2 chiupuri mari de lut
5. Mai multe bucăți arhitectonice de la Monumentul Triumfal“.

Pentru recuperarea materialelor arheologice mai sus enumerate, aflate în țara vecină, s-au făcut eforturi atât de către Vasile Pârvan²⁵ cât și de succesorul său Ion Andrieșescu²⁶.

Din păcate, toate aceste intervenții, inclusiv cele către Conferința de Pace de la Paris (privind capitolul despăgubirilor convenite statului român), au rămas fără ecou la acea vreme și după aceea, situația nefiind rezolvată nici astăzi.

²⁵ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 21 și 22. Adresă-copie din 23 martie 1919 a lui V. Pârvan către L. Sinigallia, domiciliat în Calea Rahovei 122, Loco (f. 21) și adresa-copie nr. 63/3 aprilie 1920 a lui V. Pârvan către Ministerul Instrucțiunii Publice (f. 22).

L. Sinigallia a împrumutat în vara anului 1916 pentru trei luni de zile mai multe materiale (vagonete, șine, macaz) necesare săpăturilor arheologice întreprinse la cetatea socotită a fi Abrittus de pe teritoriul satului Deveghichioi (fostul jud. Caliacra). Proprietarul acestor materiale solicită acum despăgubiri pentru acestea întrucât „războiul le-a distrus și împrăștiat ca multe alte materiale ale statului sau împrumutate, aflate în Dobrogea“.

În legătură cu disputa Sinigallia și MNA, în adresă se menționează : „Se va rezolva numai după încheierea definitivă la Conferința Păcii a capitolului despăgubirilor convenite statului nostru. Muzeul Național de Antichități e înscris oficial cu o sumă importantă după obținerea căreia se va calcula partea ce vă revine“.

²⁶ Arh. MNA — dosarul cu inventarul obiectelor..., f. 28—29. Memoriu adresat Ministerului Cultelor și Artelor nr. 81/13 Sept. 1927 prin care I. Andrieșescu afirmă că pînă la această dată nu primise nici o despăgubire pentru pierderile muzeului, nici de la Conferința Păcii și nici de la statul român.

Concluzia care se degajă din cele expuse este aceea că, dacă încercăm să comparăm, măcar sub aspect cantitativ ce a dat România, spre păstrare Kremlinului în anii 1916—1917 și ceea ce a primit în 1956, putem afirma cu tărie că există încă o mare diferență. Recuperarea bunurilor rămase la Moscova, reprezintă, fără îndoială, o importantă problemă de stat ce nu poate fi soluționată decât la nivel înalt. Este necesar ca guvernul român să intervină prompt și hotărît la actuala conducere a Federației Ruse. La cele ce încă mai există la Moscova, ne îngăduim să mai adăugăm două tezaure. Este vorba, în primul rând, de inventarul „mormântului crăiesc” de la Concești (jud. Botoșani), descoperit întâmplător prin anii 1811—1812 și confiscat de generalul rus Ciciagoff, comandantul armatei ruse, care se afla atunci în Moldova ca urmare a războiului ruso-turc.

Inventarul păstrat în prezent la Muzeul Ermitaj, constă din obiecte de aur și argint (colan, placă trapezoidală încrustată cu pietre prețioase, aplice, coif, frunzulițe, amforă, vas-căldărușă, platou, etc.). După studii mai recente, aceste obiecte ar aparține unui conducător hun, îngropat cu calul său și care ar data din prima jumătate a secolului V d. Hr.²⁷

Cel de-al doilea tezaur, descoperit pe teritoriul județului Botoșani se află din anul 1904 la Muzeul de Istorie din Moscova. El cuprinde obiecte de argint (vase, monede, linguri) datate de pe la sfârșitul sec. IV sau începutul sec. V d. Hr.²⁸

În încheiere, este necesar să subliniem că pentru revenirea în țară, atât a pieselor aflate la Moscova, care constituiau înainte de 1916 mîndria exponatelor Muzeului Național de Antichități, cît și a obiectelor antice ridicate de armata bulgară din Dobrogea, prezente în diverse muzee din Bulgaria, Vasile Pârvan s-a aflat în fruntea acestei patriotice strădanii.

²⁷ I. Matzulevietsch, *Byzantinische Antike Studien auf Grund der Silbergefäße der Ermitage*, Berlin—Leipzig, 1929, p. 123—137; J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, München, 1956, p. 51—87; Cătălina Bloșiu, în *Cercetări istorice* (Seria nouă), V, Iași, 1974, p. 59—80; Al. Păunescu, P. Șadurschi și V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I. 1976, București, p. 67—68.

²⁸ A. V. Banck, *Byzantine art in the collections of the collections of the USSR*, (Sovietsky Chudozhnik), Leningrad — Moscova, 1966, p. 346, pl. 100; J. W. Brailsford, *The Mildenhall Treasure*, Londra, 1953, p. 14; Al. Păunescu, P. Șadurschi și V. Chirica, *op. cit.*, p. 52.